

ВОЕННОМОРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ – ЕДИН РАЗЛИЧЕН ПОГЛЕД

Кожухаров, А. (2021). *Личните академични документи на българската военна образователна система (1892 – 1946)*. Варна: ВВМУ, ISBN 978-619-7428-55-1

Марина Пиронкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

В началото на 2021 г. историята на българското образование е обогатена от публикуването на книга, която хвърля светлина върху въпроса за българското професионално образование – такова, каквото е военноморското образование. Авторът – капитан първи ранг Асен Кожухаров, доктор на науките по военна история, доцент във Висшето военноморско училище „Никола Й. Вапцаров“ във Варна, изследва и систематизира документите за завършено образование на морските специалисти, които формират един различен поглед към военноморското образование – поглед не към началото, представено в укази, заповеди, и учебни планове, а към края – завършването, дипломирането и окончателния вид на общата и специализирана подготовка. Затова и настоящата монография, отразяваща дългогодишна работа върху личните документи на завършилите различни школи, курсове, училища по морско и военноморско дело, е явление. Авторът анализира документите (164 на брой) на успешно завършилите възпитаници на различните по вид и степен учебни заведения, които са част от морската образователна система в страната ни в периода от 1892 до 1946 г. – период, в който

България изгражда свой флот и развива система за подготовка на морски (военни и граждански) специалисти, които да обслужват този флот. Времевият период е подбран прецизно – от началото на издаването на лични академични документи от Морското училище до преобразуването на Царство България в Народна република България.

Монографията е разработена в три глави, които отразяват основните стени в морското образование, което получават българските младежи – средно, висше и практическо, и съответно различните видове лични академични документи, които са им издавани.

Първата глава разглежда атестатите и зрелостните свидетелства на Морското училище (1892 – 1946 г.), които отразяват завършването на учебно заведение от равнището на средното образование. Липсата на архивни документи от първите десетилетия след Освобождението е проблем, с който изследователите на периода се сблъскват често. Затова не е изненада, че и в областта на морското образование най-бедна е наличната документация за последните десетилетия на XIX в. Това повишава стойността на оцелелите документи и възможността след съответната обработка да бъдат обективни свидетелства за етапа на полагане на основите на Морското училище. Изследваното първо свидетелство от 1892 година дава надеждни сведения за може би най-ранния учебен план на Морското училище, познат досега само по спомени на първите ученици. Изследваните лични академични документи (ЛАД) са разделени според особеностите си и времето на издаване на 15 емисии, които са съпоставени по обхват на изучаваните учебни дисциплини, по външен вид, информативност и др. Анализът закономерно води до заключението за връзката на военноморската с цялостната българска военна образователна система, както и за влиянието на военнообразователни системи с вековни традиции като руската и австроунгарската. Промените в учебните планове са проследени детайлно чрез специалните и общообразователните предмети в ЛАД, а случаите на дописване на учебни дисциплини с мастило или зачертаването им в документите са обект на внимателен анализ.

В историята на българското образование най-често фокусът е върху общообразователните училища, а професионалното образование е разглеждано по-скоро епизодично. Подчертаването на Машинното училище при Флота като първо средно техническо училище в България (1904 г.), подготвящо техници както за военноморска, така и за гражданска служба, ще допринесе за популяризирането му сред по-широк кръг от читатели.

Втората глава е посветена на свидетелствата, атестатите и дипломите на завършилите висше военноморско образование в България. А. Кожухаров обогатява дебата за началото на висшето военноморско образование в България, като аргументира позицията си за изтегляне на това начало към

1893 г., когато във „Временен курс по военно-морски науки“ започват временните офицерски курсове за преквалификация на възпитаниците на Военното училище – София, в строеви морски офицери. Първите ЛАД на равнището на висшето военноморско образование са от 1920 г., но се отнасят за завършилите обучението си в 1906 – 1917 г. и 1914 – 1915 г. Те са част от общо 6 емисии на свидетелства, атестати и дипломи за висше образование. Както при ЛАД от Морското училище, така и тук научната стойност на документите е най-висока за най-ранните документи. Авторът подчертава, че обучението на запасните офицери е само една от целите на обучението, а втората, не помалко важна цел, е подготовката на командни кадри за Българското търговско параходно дружество и пристанищните управления на страната. Той доказва и връзката и приемствеността на Морското машинно училище със съвременния факултет „Навигационен“ на ВВМУ.

Висшите военни учебни заведения не намират място в публикациите на изследователите на висшето образование в България (Marinova-Hristidi 2013; Sgurev, Guergov, Ivanov 2019), така че ЛАД допринасят за изясняването на хронологията и етапите в развитието на висшето морско и военноморско образование. Изобщо в българската историография се наблюдават редица разминавания по отношение на изследванията на висшето образование в България и настоящата монография поставя въпроса за преоценката му.

Третата глава изследва ЛАД на различните видове квалификационни курсове и учебни заведения, които дават професия, а не образователна степен, и които са най-слабо изследвани. Възникнали като част от военноморската образователна система, те осъществяват подготовка на специалисти за индустрията на българската държава. Емисиите на свидетелствата и майсторските свидетелства отразяват промените в обучението на т.нар. унтерофицери – в общообразователната, специалната и практическата подготовка. Въпреки че част от тези училища са професионални (отнася се до специалните школи – Кърмчийска, Огнярна, Електротехническа и Водолазна, в които обучението е с 4-годишен срок) и не са средни като образователно равнище, възпитаниците им придобиват със закон от 1940 г. нов статут – на завършили средно техническо образование (с. 132 – 133), и някои от тях следват във висши учебни заведения.

Монографията несъмнено е принос към историята на военноморската образователна система, нейната структура, връзките на отделните звена и равнища, ролята им не само във военната, но и в гражданската сфера. В нея се поставят и някои по-широки научни въпроси: за значимостта на личните академични документи като исторически изворов материал, за ролята на помощните исторически науки за решаване на спорни исторически въпроси. А. Кожухаров обръща внимание на факта, че дипломите, свидетелствата и атестатите не са ставали обект на самостоятелно изследване в български пуб-

ликации, сходно е положението и в други страни, напр. в Русия. Това може да се обясни с трудностите по издирването на тези документи, които са съхранени най-вече като част от семейната история, а в архивите се пазят единици като част от различни фондове. Съхранението на ЛАД, проучени и документирани в монографията, се поделя между петнадесет архива, три музея и частни сбирки. Издирването и изследването на 164 документа е постижение, което се основава на дългогодишния систематичен труд на автора в архивите в процеса на проучване на военноморското образование.

В анализа си авторът поставя въпроса за значимостта на личните академични документи като исторически източници. С най-голяма стойност са оригиналите, следвани от фотокопие от оригинал, административно копие и с най-малка са заверените преписи. Съпоставката им с други източници, като служебни списъци, алфавитни книги, заповеди и др., дава приоритет на служебните документи, но за последните десетилетия на XIX и първите години на XX в. ЛАД са от ключово значение за историческото познание.

А. Кожухаров проявява последователна научна коректност, като ясно разграничава фактите и безспорното от авторските търсения и хипотези. Не се колебае да оспори остарели тези и поставя редица въпроси, които смятам, че ще стимулират нови изследвания. Текстът е онагледен с 36 таблици и 6 фигури. Достойнство на монографията е доброто библиографско оформление, допълнено с цветен каталог на 38 лични академични документа от изследвания период.

Доколко монографията може да постави основите на обособяването на помощна историческа дисциплина – атестатика или атестатология, е въпрос, отговорът на който ще стане ясен пред следващите години. При всяко положение този труд дава заявка, която ще бъде предизвикателство пред историческата колегия.

ЛИТЕРАТУРА

- Кожухаров, А. (2021). *Личните академични документи на българската морска образователна система (1892 – 1946)*. Варна: ВВМУ.
- Маринова-Христиди, Р., 2013. *Висшето образование в България от съветските до Болонските реформи*. София: Св. Климент Охридски.
- Сгурев, В., Гергов, С. & Иванов, Г., 2019. *Положителните науки с приложение към индустрията: Историята на висшето техническо образование в България*. София: Захарий Стоянов.

REFERENCES

- Kozhuharov, A., 2021. *Lichnite akademichni dokumenti na balgarskata morskata obrazovatelna sistema (1892 – 1946)*. Varna: VVMU.

Marinova-Hristidi, R., 2013. *Vissheto obrazovanie v Bulgaria ot savetskite do Bolonskite reformi*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Sgurev, V., Guergov, S. & Ivanov, G. 2019. *Positive sciences with application to industry*. Sofia: Akademichno izdatelstvo Zahariy Stoyanov.

THE NAVAL EDUCATION – A DIFFERENT PERSPECTIVE

Kozhuharov, A. (2021). *The Personal Academic Documents of the Bulgarian Military Educational System (1892 – 1946)*.

Varna: VVMU, ISBN 978-619-7428-55-1

✉ **Dr. Marina Pironkova, Assoc. Prof.**

ORCID ID: 0000-0002-3732-7037

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: m.pironkova@fppse.uni-sofia.bg